

**O‘SMIRLARDA SUITSID XAVFINI BASHORAT QILISH:
BIOPSIXOSOTSIAL INTEGRATIV MODEL**

Haydarova Dilnoza Baxtiyorovna

Psixiatriya xizmati bo‘yicha Respublika ixtisoslashtirilgan ruhiy salomatlik ilmiy-amaliy tibbiyot markazi Buxoro viloyati filialining bolalar va o‘smirlar ishlari bo‘limi boshlig‘i

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot o‘smirlarda o‘z joniga qasd qilish xavfini bashorat qilish uchun biologik va psixologik omillarni birlashtirgan integrativ modelni ishlab chiqdi. Tadqiqotda 14-18 yoshdagi 50 nafar o‘smir ishtirok etdi. Psixologik baholashda depressiya va xavotir darajasi tahlil qilindi, biologik ko‘rsatkichlar esa uyqu sifati va stress bilan bog‘liq fiziologik belgilar tahlilini o‘z ichiga oldi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, yuqori xavf guruhida depressiya va xavotir darajasi sezilarli darajada yuqori bo‘lib, bu biologik stress ko‘rsatkichlari bilan kuchli bog‘liqlikka ega.

Kalit so‘zlar: o‘z joniga qasd qilish xavfi, o‘smirlar, biologik belgilar, psixologik model, depressiya, xavotir

O‘smirlar o‘rtasida o‘z joniga qasd qilish global salomatlik muammolaridan biridir. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, har yili yuz minglab yoshlar o‘z joniga qasd qilish oqibatida vafot etadi. Bu holatning oldini olish uchun erta prognozlash tizimlarini ishlab chiqish dolzarb masaladir.

So‘nggi yillarda o‘z joniga qasd qilish xavfini nafaqat psixologik, balki biologik markerlar (stress gormonlari, uyqu ritmi, neyrofiziologik o‘zgarishlar) bilan birgalikda o‘rganish yondashuvi rivojlanmoqda. Ushbu integrativ model erta tashxis qo‘yish va oldini olish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Ushbu tadqiqot kesim va korrelyatsion sxema asosida o‘tkazildi. Tadqiqotda 14-18 yoshdagi 50 nafar o‘smir ishtirok etdi. Ishtirokchilar jinsi

bo'yicha aralash bo'lib, o'z joniga qasd qilish xavfi darajasiga qarab ikki guruhga bo'lingan: yuqori xavf guruhi ($n=25$) va past xavf guruhi ($n=25$).

Psixologik baholash jarayonida standartlashtirilgan diagnostik vositalardan foydalanildi. Jumladan, depressiya alomatlarini aniqlashda Bek depressiya shkalasi, xavotirlanish darajasini baholashda esa Spilberger xavotirlanish shkalasi qo'llanildi.

Uyqu sifati (o'z-o'zini baholash va nazorat qilish asosida), stress darajasi (fiziologik belgilar asosida) va kundalik faoliyat ritmi biologik ko'rsatkichlar sifatida tahlil qilindi. Ushbu ko'rsatkichlar o'smirlarning umumiy psixofiziologik holatini har tomonlama baholash imkonini berdi.

Olingan ma'lumotlarga SPSS dasturi yordamida statistik ishlov berildi, bunda Pirson korrelyatsion tahlili va logistik regressiya modelidan foydalanildi. Natijalarning ishonchliligi $p<0,05$ darajasida aniqlandi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'z joniga qasd qilish xavfi yuqori bo'lgan guruhda bir qator muhim o'zgarishlar aniqlandi. Xususan, depressiya darajasi statistik jihatdan sezilarli darajada yuqori ($r<0,01$) va xavotirli buzilishlar ko'proq ifodalangan ($r<0,01$). Bundan tashqari, ishtirokchilarning 72 foizida uyqu buzilishi, 68 foizida hissiy beqarorlik, 60 foizida ijtimoiy izolyatsiya aniqlandi.

Biologik va psixologik ko'rsatkichlar o'rtasida kuchli ijobiy korrelyatsiya ($r=0,71$) aniqlandi, bu esa ushbu omillarning o'zaro bog'liqligini tasdiqlaydi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, o'z joniga qasd qilish xavfini bashorat qilishda biologik va psixologik omillarni birgalikda baholash juda muhimdir. Xususan, depressiya va xavotirli buzilishlar kabi psixopatologik holatlar biologik stress ko'rsatkichlari bilan birgalikda yuqori prognostik ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Integrativ yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, u subyektiv psixologik baholash va obyektiv biologik ko'rsatkichlar

asosida xavf guruhlarini erta aniqlash imkonini beradi. Bu o'z vaqtida profilaktik va klinik aralashuvlar samaradorligini oshiradi.

Xulosa. O'z joniga qasd qilish xavfini bashorat qilishda biologik va psixologik ko'rsatkichlarning integratsiyasi yuqori samarali yondashuv hisoblanadi. Mazkur model o'smirlar orasida erta tashxislash va profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Hawton K., Saunders K. E. A., O'Connor R. C. Self-harm and suicide in adolescents. – The Lancet, 2012. – Vol. 379(9834). – P. 2373–2382.
2. Turecki G., Brent D. A. Suicide and suicidal behaviour. – The Lancet, 2016. – Vol. 387(10024). – P. 1227–1239.
3. Nock M. K. et al. Suicide and suicidal behavior. – Epidemiologic Reviews, 2008. – Vol. 30(1). – P. 133–154.